

Br. 1 (ukupno dve rečenice): Kako je bio zastiđen i zatečen (zavisna uzročna); *ostade Potjeh sam uza zdenac* (glavna rečenica).

Br. 2 (dve rečenice): *A baka ide po snijegu, i po noći, preko polja* (glavna); *koja je bila žalosna* (zavisna atributna).

Mogli bismo na ovaj način izvršiti započetu analizu do kraja, ali zbog ograničena prostora lista moramo je prekinuti.

4. U ovoj fazi rada lako je zapaziti da su eliptične rečenice sa sažetim predikatom uvek zavisne rečenice. Glavna rečenica mora imati kompletan predikat.

5. Značajno je upitati se šta biva izostavljeno kad pisac odluči radije upotrebiti sažetu rečenicu. Kako se može videti iz primera, obično je subjekt glavne rečenice ujedno i subjekt zavisne rečenice, no ako glagol glavne rečenice ima objekt, onda u zavisnoj rečenici zastupnik je subjekta odnosna zamenica.

Iz zavisne rečenice gubi se konačno veznik i takođe kopula (tj. glagol koji je, izgubivši konkretno značenje, stao vezivati subjekt s predikatom).

6. U prethodnoj tački pomenuto je koji se delovi zavisne rečenice izostavljaju. Ono što je od zavisne rečenice preostalo čini sažetu rečenicu.

Upitajmo se sad šta je, nakon sažimanja, od sažete rečenice preostalo? Odgovor: preostao je samo *sažet predikat*, jer je i kopula ispuštena.

Sad treba konkretno navesti po kojemu osnovu predlažem da umesto dosadnjeg naziva (predikatni atribut) prihvatimo termin *sažet predikat*. Činim to po metodu analogije. Naime, kad možemo zavisnu rečenicu iz koje su neki delovi izostavljeni zvati sažeta rečenica, onda možemo (po analogiji) i predikat iz kojega je kopula izostavljena zvati *sažet predikat*. Kao termin, on zadovoljuje u potpunosti jer nema potrebe objašnjivati ga.

P I T A N J A I O D G O V O R I

NEKOLIKO KRAĆIH ODGOVORA

1. O pitanjima općenito

Naše jezične ustanove (Institut za jezik JAZU, Katedra za suvremeni hrvatski književni jezik, Sekcija za jezičnu kulturu HFD, Uredništvo Jezika) veoma često dobivaju jezična pitanja i bilo bi zanimljivo razmotriti što se sve pita i zašto. Ovom se prilikom ne možemo upuštati u opširnu analizu tih pitanja, možemo reći samo nekoliko općih konstatacija.

Ljudi pitaju uglavnom zbog toga što žele biti sigurni da je određena riječ (naziv,

ime), oblik, sintaktička veza pravilna, a u jezičnim priručnicima ne nalaze pravi odgovor. Relativno je malo pitanja na koja se jasan i jednoznačan odgovor nalazi u priručnicima. Tako čitatelj M. E. pita je li pravilno reći osobina ili osebina, iako u Pravopisu hs. knjiž. jezika piše: »*osebina* ne nego osobina« (str. 539.), a u Jezičnom savjetniku S. Pavešića i dr.: »*osebina* pokr., treba osobina«. Dakle, prije nego čovjek postavi pitanje drugome, valja sam da provjeri može li u priručnicima naći jednoznačan odgovor. Nevolja je u tome što se mnogi ne pouzdaju u priručnike, a još je veća

u tome što je to nepouzdanje jednim dijelom opravdano. Mi doduše imamo prilično priručnika, ali nemamo dovoljno pouzdanih. Gotovo su svi naši priručnici zastarjeli jer su zaostali iza novih spoznaja i današnjih potreba. A uz to su iz raznih razloga u mnogima kao pravilne navedene dublete, triplete pa čak i kvadruplete različitih vrijednosti, a bez posebnih oznaka pa se u njima ne mogu snaći ni oni koji rado i često posežu za priručnicima. Ako svi i ne znaju za zvučnu Brozovićevu tvrdnju »Gdje je norma sve što postoji, norme i nema« istaknutu u samom naslovu jednoga njegova članka (Telegram, 1. 7. 1966.), ipak svi znaju da u književnom jeziku nije pravilno sve što se upotrebljava. Znaju da se od velikoga bogatstva narodnog jezika (dijalekata, razgovornog jezika) za književni jezik ne uzimaju sve jezične jedinice, da se katkada od mnogo njih uzima samo jedna. Pouka primjerâ kao što je činjenica da je od mnogo komparativnih oblika pridjeva visok: *viši, višji, višji, visokiji, visočiji, visoki* u književnom jeziku pravilan samo jedan, prvi, veoma je golema. A takvih pouka dobiva svatko veoma često i o veoma različitim pojavama. Nije onda čudo što je čovjek nepovjerljiv i kad naiđe na pravilne dublete. Pitaju i oni koji to znaju jer žele da od više dopuštenih likova upotrijebe bolji, pogotovu u poslovnom jeziku i u terminologijama, jer u izgrađenim terminologijama sinonimima i dubletama nije mjesto.

Ta kratka opća razmatranja osvijetlit ćemo odgovorima na nekoliko pitanja koja su u posljednje vrijeme postavljena uredništvu Jezika. Dakako, na sva se pitanja ne može dati zadovoljavajući odgovor jer područje iz kojega je pitanje nije još proučeno ili nije dovoljno proučeno. Tu je lingvistika u jednakom položaju kao i druge znanosti: mnogo je još nepoznanica pred nama.

2. *Istovjetan ili istovetan?*

Među više pitanja čitatelj M. E. postavio je i ovo: »Je li pravilno reći *istovjetan* ili *istovetan*?« Pitanje je opravdano utoliko što

Pravopis traži samo *istovetan*, a u praksi prevladava *istovjetan*. O toj nedoumici spomenuti Jezični savjetnik kaže ovo: »Možda bi u tome trebalo promijeniti pravopis, kad on do sada nije uspio da promijeni praksu« (str. 101. s. v. *istovjetan*). U čemu je zapravo problem, objasnio je 1964. V. Putanec (v. J, XI, str. 75. – 79.) i jezik odonda upotrebljava *istovjetan*. Ipak, pravilno je *istovjetan* i *istovetan* i budući će jezični i pravopisni priručnici trebati da preciziraju: *istovetan* kao pojačajni pridjev u vezi *isti istovetan*. Tu pridjev *istovetan* ide u skupinu od četiri pojačajna pridjeva: *cijeli bogovetni, cigli ciglovetni, dugi dugovetni, isti istovetni*. Promijenjeno značenje pridjeva *istovetan* 'identičan' valja upotrebljavati u liku *istovjetan*. Tako je prevladalo, a u skladu je s jezičnom težnjom da posebno značenje ima i poseban znak. Primjerâ za takvo razgraničenje u jeziku ima više: *pečenje-pećenje, zagrižen-zagrižen, slijedeći-sljedeći, svijetleći-svjetleći*...

3. *U Ravnu, u Slanu ili u Ravnome, u Slanome?*

Čitatelj P. K. pita: »Kako biste Vi rekli: Bio sam u Ravnu ili u Ravnome, odnosno u Slanu ili u Slanome?«

Kad je u pitanju ime mjesta, onda ono u načelu ulazi u književni jezik u liku u kojem ga upotrebljavaju sami njegovi stanovnici, a to je odlučno i za sklonidbu. Kako čitatelj odmah iza pitanja daje i podatak »U mjestu se može čuti i jedno i drugo«, možemo reći da je i u književnom jeziku pravilno i jedno i drugo. Ali čitatelj očito ne želi čuti samo to, želi saznati čemu bi valjalo dati prednost.

Sam oblik tih mjesta kazuje i zašto je tako. Očito je da su to podrijetlom pridjevi: *Ravno (mjesto), Slano (mjesto)*, što pokazuje i naglasak *Slânō* zabilježen u AR. Budući da su nekada bili pridjevi, razumljivo je što su zadržali pridjevsku sklonidbu. Ali kako su to sada imenice, jasno je da teže da dobiju i imeničke osobine, a to znači da pokrate *dugo o* i da dobiju imeničku

sklonidbu. U AR je zabilježeno Râvno, a vjerojatno se govori i Slâno. (Dok se govori Slânô, treba sklanjati *Slânôga!*) Kad se je već javilo dvojestvo, jasno je koju težnju valja poduprijeti: onu koja teži sigurnijem usustavljanju, a to znači da imenica ima i imeničku sklonidbu.

4. Bišćanin ili Bihaćanin

»Kako to – pita M. E. da se stanovnici Bihaća zovu Bišćani? Lako bismo mogli zaključiti da se radi o stanovnicima mjesta Bišća.« Čitatelj i ne pomišlja da bi tako moglo i biti jer zacijelo nije naišao na lik *Bišća* kao gen. od *Bihać*. Tu je zapravo uzrok problemu. Nekada je *a* u *Bihać* bilo nepostojano i genitiv je normalno glasito *Bišća* zbog jednačenja po mjestu tvorbe mjesto *Bihća*, kao što i danas imamo *drhtati*, *drščem* mjesto *drhćem*. Međutim zbog gubitka *h* u narodnim govorima i zbog toga što je oblik *Bišća* previše glasovno udaljen od oblika *Bihać*, nepostojano *a* postalo je postojano i *Bihać* se počeo sklanjati kao *golać*, *golaća*, *srndać*, *srndaća*... Etnik koji je više povezan uz samo mjesto i okolicu duže se održao u prvotnom obliku i zato je mnogima i sasvim normalno *Bišćanin*, iako više ne govore *Bišća*. Kad se dakle zna što se dogodilo, zašto se dogodilo, što je običnije i proširenije, izbor za književni jezik nije težak: *Bihać*, *Bihaća*, *Bišćanin*, *Bišćanka*, ali ne možemo reći ni da je pogrešno *Bišća*, *Bihaćanin*, *Bihaćanka*, nego samo da je *Bišća* i *Bišću* stilski obilježeno, a *Bihaćanin*, *Bihaćanka* nije, ali je rjeđe nego *Bišćanin*, *Bišćanka*.

5. Drágo, Drágē ili Drága, Drágin ili Drágov?

Čitatelj M. A. pita: »Kako glase posvojni pridjevi i genitivi vlastitih imenica Drago, Ivo, Joso...? U govoru i tekstovima nailazimo na dvojake oblike, npr. pridjev Dragov i Dragin, genitiv Draga i Drage.«

Odgovor na to pitanje nalazimo u spomenutom Jezičnom savjetniku i gramatici koja mu je pridodana: »Imenice odmtila (hi-

pokoristici), koje su redovno dvosložne s dugouzlaznim akcentom, a završavaju se na -o, dekliniraju se (u hrvatskoj književnosti) obično kao imenice ženskoga roda ...

U južnim krajevima dekliniraju se i takve imenice kao imenice muškoga roda na suglasnik (Božo, Boža, Božu...)¹ To znači da je prva sklonidba opća (standardna), a druga je stilski (lokalno, južno, dubrovački) obilježena.

Raspodjela sufikasa -ov (-ev) s jedne strane i -in s druge glavnim svojim dijelom¹ zavisi od sklonidbenoga tipa: osnove imenica sklonidbenoga tipa *djèd*, *djèda* dobivaju sufikse -ov -ev, a osnove imenica sklonidbenoga tipa *žèna*, *žènè* dobivaju sufiks -in. Budući da imenice tipa *Drágo* mogu ići po obje sklonidbe, mogu dobiti i oba sufiksa: *Drágin* i *Drágov*, samo u skladu sa stilskim razlikama tih dviju sklonidaba naših hipokoristika ni oba pridjeva ne mogu biti stilski ravnopravna: prvi je opći (standardan), a drugi je stilski (lokalno) obilježen. Budući da su tu većinom posrijedi vlastita imena, u konkretnoj upotrebi valja biti posebno pažljiv.

6. Tomislavov ili Tomislavljev?

Isti čitatelj koji je postavio prethodno pitanje mnogo je odlučniji u izboru između *Tomislavov* i *Tomislavljev*. On piše:

»Zanima me dokle će za Radio-Zagreb Postojati Tomislavov trg. Zar nema nikoga tko bi ih mogao upozoriti na tu i ostale jezične greške.«

Ako pogledamo u naše priručnike, naći ćemo i *Tomislavov* i *Tomislavljev*, npr. u Pravopisu hs. knjiž. jezika: »*Tòmislavov* i *Tòmislavljev*« (str. 780.). U spomenutom Jezičnom savjetniku s. v. -ljev kaže se kada se i zašto se upotrebljava -ljev, ali se kaže da su sasvim obični i pridjevi kao *Tomislavov*. To je istina, i zato se ne može reći da radio (i televizija) griješi kad upotrebljava *Tomislavov*. (U Zagrebu su na Tomislavljevu trgu postavljene ploče na kojima piše TRG KRALJA TOMISLAVA.)

¹ Potanju raspodjelu sufikasa -ov, -ev, -in v. u Radu JAZU 344, str. 122.–124.

Ali čitatelj ipak ima donekle pravo. Sufiks -ljev upotrebljava se s imenicama na -ov da se izbjegne ponavljanje -ovov (*Jakovljev* mjesto *Jakovov*), ali slično ponavljanje nastaje i kad imenica završava na -av, ako je pridjev u srednjem rodu i u nekim padežima: *Tomislavovo kraljevstvo*, *Tomislavovom vladalačkom naslovu*. Svakako je blagozvučnije: *Tomislavljevo*, *Tomislavljevom*, a kad Tomislavljev već postoji s valjanim razlogom, valja mu dati i prednost.

7. Proglašuje ili proglašava?

Čitatelji veoma često pitaju da li u nekom nesvršenom glagolu treba doći -ivati ili -avati pa od više takvih pitanja navodimo pitanje P. K.: »Je li točnije reći: proglašuje ili proglašava, izvedruje, izvedrava (izvedriva) itd.«

U ovom su pitanju sadržana zapravo dva: morfološko i tvorbeno.

Na morfološko je pitanje jednostavno odgovoriti: kad -avati, onda -avam, kad -ivati, onda -ujem, npr. *odgovarati-odgovaram*, *zavirivati-zavirujem*, pa prema tome proglašavati-proglašavam, proglašivati-proglašujem

izvedravati-izvedravam, izvedrivati-izvedrujem.

Drugo je pitanje kad treba upotrijebiti -ivati, a kada -avati. Na njega je teže odgovoriti. Time se pozabavio dr. B. Finka u članku »O tvorbi nesvršenih glagola s umecima -áva- i -iva-«, J, XIV, str. 141.-144. i dao praktično pravilo: Ako osnovni glagol ima kratak naglasak, onda nesvršeni ima -ávati, ako ima dug, onda nesvršeni ima -ivati, npr. obračunati-obračunávati, odobriti-odobrávati, uroniti-uronjávati; odlučiti-odlučívati, odrúbiti-odrubljívati, ohrábiti-ohrabljívati... To je pravilo veoma jednostavno i vrijedi za veliku većinu glagola (oko 60-70%). Ali za jedan dio ne vrijedi. Čini se da u ostalih utječe pripadnost glagolskoj vrsti, ali se na to pitanje ne može odgovoriti bez posebnih istraživanja. Vjerujemo da će se naći netko tko će to učiniti i tako nam i to pitanje osvijetliti do kraja.

Nadam se da je za ovaj put dovoljno odgovora, a na preostala ćemo pitanja odgovoriti drugom prilikom.

Stjepan Babić

O S V R T I

MOŽE LI SE RIJEČ SAMOPOSLUŽIVAONICA ZAMIJENITI KRAĆOM RIJEČJU?

U članku *Samoposluživaonica* - koji je objavljen u XIX. godištu *Jezika*, na str. 153.-154. - iznio sam da za prodavaonicu ili gostionicu na osnovi samoposluživanja nije dobro upotrebljavati riječi *samoposluživanje*, *samoposluga*, *samousluga* i sl., nego riječ *samoposluživaonica*. U članku *Još o nazivu trgovine gdje se kupac sam služi* - koji je objavljen u XX. godištu *Jezika*, na str. 26.-27. M. Š. pokušao je dokazati da se za isti pojam može upotrebljavati i kraća riječ. Š. je do te riječi došao polazeći od glagola *služiti se*. Od njega je, kako sam kaže, izveo imenice *služnica* i *služionica*, a onda je predložio da se,

umjesto deveterosložne riječi *samoposluživaonica*, »poradi gospodarnosti (ekonomičnosti)« prihvatiti peterosložna riječ *samoslužnica*.

Riječi *samoslužnica* i *samoslužionica* imaju, međutim, ozbiljnih mana.

Razmišljajući o tome da li bi za prodavaonicu ili gostionicu na osnovi samoposluživanja bilo bolje preporučiti složenicu ili просту riječ, Š. kaže: »S općega gledišta složenica ne zaslužuje prednost, ali mi se čini da bi se lakše prihvatila složena riječ, jer je ipak naše i oko i uho naviknuto na dvočlan naziv u tijeku minulih desetak godina.« Ako se Š. samo zbog toga nije usudio preporučiti просту riječ, onda je - predlažući da se,